

Babiaková Simoneta

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Katedra
elementárnej a predškolskej pedagogiky, Slovenská republika
Doc. PaedDr., PhD. / Associate Professor
simoneta.babiakova@umb.sk*

Kasáčová Bronislava

*Matej Bel University Banská Bystrica, Faculty of Education, The Department of Ele-
mentary and Preschool Pedagogy, Slovak Republic
Prof. PhDr., PhD. / University professor
bronislava.kasacova@umb.sk*

УДК 159.9-378

ZNAMY ČITATEĽA – ŽIAKA ZÁKLADNEJ ŠKOLY Z POHĽADU KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU

Štúdia sa zaoberá témou rýchleho znižovania čitateľských záujmov žiakov v porovnaní s minulosťou. Nadväzuje na štúdium pochopenia vývoja detí prostredníctvom výskumu ich predsudkov o fenoméne gramotnosti. Predstavíme metodologickú základňu výskumného projektu VEGA č. 1/0455/18 *Výskum a vývoj čitateľského záujmu mladších žiakov*. Jeho hlavným cieľom je empirický výskum faktorov ovplyvňujúcich «čitateľské nadšenie a čitateľský záujem» žiakov základných škôl a objavovanie ukazovateľov znižovania ich čitateľského záujmu. Kľúčovou metódou výskumu bude meranie postojov žiakov k čítaniu a získavanie názorov a skúseností učiteľov. Preto prípravná fáza prezentovaná v tejto štúdii používa rozhovory so žiakmi na identifikovanie sémantických kategórií. Prezentujeme výsledky prípravnej fázy výskumu. Zrealizovali sme flexibilné mikro-rozhovory so skupinami žiakov. Účelom prieskumu bolo vytvoriť kategórie pre ďalší kvantitatívny výskum. Skupiny zahŕňali «žiakov – čitateľov» a «žiakov – učiteľov». Rozhovory pomohli identifikovať kategórie obsahu pre výskum: žiak ako čitateľ, sociálny kontext čítania a čítania nadšenia a čitateľské preferencie. Výsledky rozhovorov naznačujú, že výskum priniesol niekoľko základných teórií. Táto fáza je kľúčová ako hlavná etapa pre projekt následného kvantitatívneho výskumu a táto fáza priniesla pôvodné zistenia, ktoré sú formulované vo forme zakotvených teórií v texte tejto štúdie.

Kľúčové slová: čitateľské nadšenie, čitateľské záujmy, žiak ako čitateľ, empirický výskum a flexibilné mikro-rozhovory.

CHARACTERS OF READER – YOUNG SCHOOL-AGE LEARNER FROM THE PERSPECTIVE OF QUALITATIVE RESEARCH

The study deals the topic of a rapid decrease in pupils' reading interests in comparison with the past, and follows up on the study Understanding Children's Development through Research of their Preconceptions about Literacy Phenomenon. We will present the methodological basis of the VEGA research project No. 1/0455/18 *Research and Development of Reading Enthusiasm with Younger School-Age Learners*. Its main objective is an empirical research into the factors influencing the «reading enthusiasm and reading interest» of elementary school pupils, and discovering the indicators for the decrease in their reading enthusiasm. The key research method will be measuring pupils' attitudes towards reading and acquiring opinions and experiences of teachers. Therefore, the preparatory phase written in this study, uses interviews with pupils to obtain valid semantic categories. We present the results of the preparatory phase of the research. We have implemented flexible micro-interviews with pupil groups. The purpose of the interview survey was to create categories for the next quantitative research. The personal categories

included «pupils – readers» and «pupils – non-readers». The interviews helped to identify content categories for the research: pupil as a reader, social context of reading and reading enthusiasm and reader preferences. The results of the interviews indicate that the topic brought several grounded theories. We consider this stage to be a cardinal point for setting up a subsequent quantitative research, and this stage brought original findings that will be formulated into a theory embedded in the text of this study.

Key words: reading enthusiasm, reading interest, pupil as a reader, empirical research, and flexible micro-interviews.

Teoretické východiská. Pedagogická teória a prax považuje čítanie a čitateľskú gramotnosť za predpoklad rozvíjania kľúčových kompetencií. Ide predovšetkým o kompetencie k učeniu sa, ale čoraz častejšie sa v tejto súvislosti spomína aj rozvíjanie emocionálnej stránky dieťaťa a jeho vzťahu k čítaniu. Čítanie a čitateľstvo v akejkoľvek podobe je podmienkou nielen osobnostného rozvoja jedinca, ale aj predpokladom výchovy generácie tvorivých osobností pre budúcnosť. Pri nadobúdaní čitateľskej gramotnosti dieťaťa ide o rozvíjanie kognitívnej stránky osobnosti, o rozvíjanie emocionálnej stránky podporované receptívno-zážitkovými procesmi a ovplyvňovanie správania žiaka, budúceho čitateľa. Tieto procesy sa podieľajú na rozvíjaní záujmu o čítanie, nadobúdaní estetických skúseností dieťaťa s literárnym textom a vytváraní čitateľských návykov. To, čo považujeme za najzávažnejšie, je vytváranie si vzťahu dieťaťa k čítaniu. Žiak – čitateľ nadobúda vnútornú potrebu čítať si, čítanie ho teší, robí si poznámky o tom, čo prečítal, alebo vedie diskusie s inými o tom, čo čítal, čo ho zaujalo, vo voľnom čase častokrát uprednostní čítanie pred inými aktivitami. To je charakteristické pre rozvíjajúce sa čitateľstvo žiakov.

Čitateľom nazývame človeka, ktorý si dobrovoľne a s pocitom uspokojenia volí na čítanie texty pre literárny zážitok alebo pre získavanie informácií a čítanie mu spôsobuje radosť. Hovoríme najmä o voľnočasovom čítaní, ktoré vyžaduje od detí schopnosť samostatnej aktívnej konštrukcie mentálnych obrazov a dejovú i obrazovú vizualizáciu textu. Vyžaduje to aj vysokú mieru porozumenia textu.

Žiak na počiatku edukácie často prekonáva problémy s technikou čítania aj porozumením textu a čítanie mu neprináša príjemný zážitok. Takto sa čítanie u mnohých detí stáva činnosťou, ktorá viac súvisí s povinnosťami, učením a získavaním informácií ako so zážitkom a voľným časom. Mnohé výskumné zistenia naznačujú, že čítanie žiakov s postupujúcim vekom vo voľnom čase klesá alebo sa úplne stráca. Ak si tínedžeri do určitého veku tento vzťah k čítaniu nevytvoria, tak ani v dospelosti väčšinou netravia voľný čas čítaním. Čítanie knihy zo sociálneho hľadiska vyžaduje určitú izoláciu a súčasná mládež vyhľadáva iný typ zážitkov v rovesníckych skupinách.

Cieľom primárneho vzdelávania je okrem rozvíjania schopnosti čítať, rozvinúť i vzťah žiakov k čítaniu. Niektorí autori upozorňujú, že „z nečitateľov“, ktorí sa z primárneho stupňa školy posunú do sekundárneho sa už zväčša čitateľa nestanú. Pre rozvoj a kultiváciu detského čitateľstva je potrebné didakticky kvalifikovane ovplyvňovať detskú čitateľskú skúsenosť tak, aby sa čiastkové čitateľstvo dieťaťa zmenilo na integrované. Rusňák [1] vzvodil, že detské čitateľstvo sa dá rozvíjať v troch štádiách:

1. fragmentárne: dieťa nevníma text ako celok, vyberá si z neho len určité fragmenty, ktoré mu esteticky nahrádzajú celý obsah,
2. naratívne: ide už o pokročilejšiu úroveň, keď dieťa vníma text ako celok, vníma celý jeho dej, no nepreniká do jeho hlbšieho významu,
3. integračné: posledné, vrcholové štádium, keď dieťa vníma literárny text ako celostný útvar svýznamovými presahmi a nadstavbami.

Cieľom literárnej výchovy v škole je dosiahnuť 3. štádium, no nie je to zárukou u každého jednotlivca. Dokonca existujú indicie, že dôležitejšie pre vývoj čitateľstva spočíva v mimoškolskom záujmovom čítaní.

Čo teda bráni prirodzenému vzniku čitateľstva? Dnešné deti, žijúce v konzumnej dobe strácajú motiváciu k hlbšiemu vnímaniu literárneho textu. Je pre ne pohodlnejšie a atraktívnejšie pozrieť si film a nenamáhať sa s čítaním knihy. Tlak na zvyšovanie čitateľskej gramotnosti školopovinných žiakov v rôznych domácich a medzinárodných meraniach spôsobuje, že žiaci vnímajú čítanie ako učebný výkon a nie ako záľubu.

Na žiakov vplývajú aj zvyšujúce sa informačné nároky školy a spoločnosti. V kvante informácií sa žiaci začínajú strácať a nedokážu sami selektovať podstatné, kľúčové informácie. Kríza čítania sa netýka len Slovenskej republiky a slovenských žiakov. Výsledky zahraničných výskumov [3] v posledných rokoch dokazujú, že žiaci čítajú podstatne menej ako v predchádzajúcich obdobiach, znižuje sa podiel čítania vo voľnom čase a pre radosť, čitateľské výkony žiakov klesajú a čítanie u žiakov klesá s narastajúcim vekom. Napríklad v roku 2009 bol v USA priemerný denný čas strávený čítaním pre potešenie (kníh, časopisov, novín) u 6–8 ročných detí 46 minút, u 11–14 ročných detí 37 minút a u 15–18 ročných mladých ľudí len 33 minút [4]. O poklese čitateľskej gramotnosti hovoria aj výsledky štúdie PISA. Európska komisárka pre vzdelávanie, kultúru, mnohojazyčnosť a mládež Androulla Vassiliou [5] hovorí, že v priemere každý piaty pätnásťročný v európskych krajinách má veľmi slabé čitateľské schopnosti. To potenciálne pre európske spoločnosti znamená, že niektoré deti opúšťajú školu bez schopnosti porozumieť textu. Vystavujú sa tak veľkému riziku vylúčenia z trhu práce a ďalšieho vzdelávania.

Výskumy a školská politika upozorňujú na problém s čitateľstvom (reading interest) a čitateľskou gramotnosťou (reading literacy) žiakov. Výskum Renuga, Kanchana, [6] poukazuje aj na potrebu chápania žiackej koncepcie čítania, ktorá je východiskom pre podporu čítania a zvyšovanie záujmu o čítanie. Dôležitú úlohu pri rozvíjaní čitateľských návykov zohrávajú aj potreby a záujmy detí. Rachel Levy [7] vo svojej publikácii prezentuje rozsiahle vedecké dôkazy, že niektoré z odskúšaných a testovaných prístupov k výučbe čítania môžu byť kontraproduktívne a spôsobujú, že mnohé malé deti stratia dôveru vo svoje čitateľské schopnosti. Je potrebné sa zamyslieť nad súčasnými cieľmi, obsahmi školského kurikula a spôsobmi, akými sa dá rozvíjať čítanie a čitateľstvo žiakov tak, aby zodpovedali meniacej sa gramotnosti 21. storočia. Výsledky výskumu Chirlesan, G., Chirlesan, D. [8] dokazujú, že človek, ktorý sa celoživotne učí, je v prvom rade permanentným čitateľom. Tento výskum vyvracia predsudok (rozšírený medzi rodičmi a učiteľmi) že informačné technológie sú antagonistom čítania.

Predpokladá sa, že inovatívne využitie otvorených vzdelávacích postupov založených na IKT môže hrať významnú úlohu pri zlepšovaní čitateľských postojov a čitateľských schopností ľudí. Jedná sa najmä o tých žiakov, ktorí nie sú ochotní čítať. Mediálne prostredie detí predstavuje výzvu pre formálne školské vzdelávanie. Didaktické inovácie totiž zaostávajú za inováciami technologickými. Inovatívni pedagógovia by mohli využívať mobilné technológie alebo sociálne médiá pre zadávanie školských úloh zameraných na rozvoj čitateľských schopností, záujmov a myslenia svojich žiakov.

Zámerom nášho výskumu je odhaliť faktory vzniku a rozvoja čitateľa v počiatočnom štádiu.

Metodológia výskumu. Táto štúdia je časťou široko koncipovaného výskumu. Tento je garantovaný Slovenskou agentúrou VEGA – projekt No 1/0455/18 *Výskum a rozvoj čitateľstva žiakov mladšieho školského veku*¹. Jeho hlavným cieľom je opísať

¹ This text was created under the project VEGA No. 1/0455/18 titled "Research And Development Of Reading Enthusiasm With Younger School-Age Learners", principal investigator doc. PaedDr. Simoneta Babiaková, PhD.

faktory, ktoré ovplyvňujú čitateľstvo žiakov mladšieho školského veku a odhaliť príčiny znižovania čitateľstva s rastúcim vekom žiakov. Čiastkovým cieľom je zistiť možnosti stimulácie a rozvíjania receptívno-zážitkovej stránky čitateľstva v období primárneho vzdelávania. V súvislosti s tým vytvoríme komunitný program na rozvoj čitateľstva, ktorý empiricky overíme. Pre jeho vytvorenie potrebujeme zistiť, kde tkvie problém straty čitateľstva u tínedžerov, ako o tom svedčia iné výskumy. V procese kvalitatívneho výskumu prezentovaného v tejto štúdii tvoríme zakotvené teórie, ktoré majú doplniť poznatky o faktoroch utvárajúcich čitateľstvo. Základnú triádu faktorov tvoria *osobnostné črty čitateľa, sociálny kontext čitateľstva, čitateľské preferencie*.

Z tejto teoretickej pozície sme sformulovali výskumný problém pre prvú etapu: *Odhalit' v čom spočívajú zásadné rozdiely medzi čitateľom a nečitateľom*. Riešenie tohto problému vo všetkých troch faktoroch sformulujeme formou zakotvených teórií. Využijeme ich pri tvorbe programu rozvoja čitateľstva.

Výskumné metódy a výskumná vzorka. V prvej etape výskumu sme postupovali kvalitatívnou výskumnou stratégiou. Realizovali sme fokusové rozhovory s homogénnymi skupinami žiakov s cieľom vstupnej explorácie výskumného problému. Výskumným cieľom bolo identifikovať z autentických výpovedí javy, kľúčové pre vytvorenie kategórií následného kvantitatívneho skúmania. Cieľom rozhovoru bolo doplniť poznanie o oblasti tacitné, skryté, aby sme vedeli skonštruovať dotazníky, v ktorých budú pre žiakov zrozumiteľné a motivujúce otázky. To bude tvoriť ďalšiu etapu výskumu.

Výskumná vzorka: Rozhovory sme realizovali v jednej mestskej (A) a jednej vidieckej škole (B). V každej sme pracovali s dvoma skupinami 12 – 13 ročných žiakov. Do skupiny boli zaradení žiaci podľa identifikácie učiteľkami literatúry, pričom mali z triedy určiť/vybrať: A1, B1 „typických čitateľov“ a A2 B2 „nečitateľov“. Takto vznikli štyri skupiny respondentov (Tab. 1).

Tab 1. – Výskumná vzorka.

Škola	čitateľia (A1, B1)		nečitateľia (A2, B2)	
	chlapci	dievčatá	chlapci	dievčatá
A mesto	3	7	6	1
B vidiek	2	5	2	2
Spolu	5	13	8	3

V skupinách A1 a B1 boli zaradení „čitateľia“ – motivovaní žiaci so vzťahom k čítaniu, ktorí radi vo voľnom čase čítajú. V skupinách A2 a B2 boli zaradení „nečitateľia“ – žiaci nemotivovaní k čitateľským aktivitám, ktorí nečítajú, keď nemusia a preferujú vo voľnom čase iné aktivity.

Zdôvodnenie zvoleného výberu respondentov: Učiteľky pokladáme za „dobro informovaný zdroj“. Boli inštruované, že pri výbere žiakov nemajú preferovať prospech v predmete, ale motiváciu a záujem žiakov o čítanie. Zámerne sme vyberali z dostupného súboru „extrémne“ skupiny, aby boli transparentné špecifiká a rozdiely medzi nimi. Väčšina výskumov sa orientuje na štandardný, priemerný výber. Takýto terén je dostatočne preskúmaný.

Výskumná metóda – skupinový rozhovor. *Spôsob realizácie rozhovoru:* Počas rozhovorov so žiakmi pracovali výskumníci vo dvojiciach: 1. výskumník viedol rozhovor a 2. výskumník zaznamenával podnety pre doplnenie problematiky z aspektu skupiny respondentov. Celý rozhovor bol zaznamenávaný po súhlase učiteľky a rodičov žiakov. Transkript výpovedí sme podrobili obsahovej analýze a kategorizácii s cieľom naplniť určené faktory (znaky čitateľa, sociálny kontext, čitateľské preferencie) kategóriami.

Ciele štruktúra a obsah rozhovoru. K jednotlivým výskumným otázkam boli deťom kladené uvedené otázky (Tab. 2).

Tab 2. – Štruktúra a obsah rozhovoru.

	Výskumná otázka	Otázky v rozhovore (items)
1	Čím sa vyznačuje súčasný detský čitateľ a nečitateľ?	Keď sa povie čítanie, čo ťa napadne? Prečo čítaš? (Aký je tvoj najčastejší dôvod na čítanie?) Chodíš si kupovať alebo požičiavať knihy? Ak áno – Aké? Ak nie, prečo? Máš nejaké príjemné skúsenosti s čítaním? Aké? Máš nejaké nepríjemné skúsenosti s čítaním? Aké? Aké kníhkupectvo poznáš? Aký máš pocit, keď dostaneš knihu alebo časopis ako darček?
2	Aký je sociálny kontext čitateľstva? V čom sa líši čitateľ od nečitateľa?	Kto by ťa mohol presvedčiť, aby si si požičal nejakú knihu alebo iný text na čítanie? Koho by si zo svojho okolia potešil novou knihou? Kúpil si už niekedy niekomu knihu alebo iný text na čítanie ako darček a prečo? Kto čítal niečo zaujímavé a rozprával ti o tom? Ak sa niekedy rozprávaš o tom čo si čítal, tak s kým? Načo ľudia potrebujú čítanie? Aký profit má spisovateľ z toho, že píše knihy?
3	Aké obsahy a formáty textu preferuje čitateľ a nečitateľ?	O akých knihách, časopisoch alebo iných textoch sa s iným rozprávaš? Máš niečo momentálne rozčítané? Čo to je? Ktorý je tvoj obľúbený časopis? Keby si si mohol v kníhkupectve vybrať niečo zadarmo, čo by to bolo?

Výskumné zistenia. Výsledky nášho skúmania spočívajú v subtílnych teóriách, ktoré sme sformulovali na základe analýzy, kategorizácie, generalizácie a špecifikácie autentických výpovedí insiderov výskumného problému – detí vo veku 11-13 rokov.

Odpovede na skonštruované výskumné otázky sme prostredníctvom analýzy mohli kategorizovať do niekoľkých faktorov:

1. znaky čitateľskej osobnosti,
2. sociálny kontext čítania a čitateľstva,
3. preferované obsahy, žánre a formát). Tieto možno považovať za výpovedné/signifikantné pre rozpoznanie podrobnejších poznatkov o detských čitateľoch a nečitateľoch resp. slabých čitateľoch. Uvádzame stručnú kategorizáciu najčastejších výpovedí a niektoré uvádzame v autentickom znení.

Znaky čitateľa. Znaky čitateľa sme analyzovali na základe ich asociácií, dôvodov k čítaniu, získavaniu kníh, zážitky a darovanie kníh.

Čím sa vyznačuje súčasný detský čitateľ a nečitateľ? K tejto výskumnej otázke sme položili deťom 7 otázok, ktorými sme sledovali asociácie, dôvody, spôsoby získavania kníh, skúsenosti s knižnicou a kníhkupectvom, pocity z kníh ako darčeka.

Asociácie. ČITATELIA asociujú: text *Knihy. Rozprávky. Oddych. Zážitok. Poviedka, rozprávanie román, detektívka.* NEČITATELIA asociujú: nuda, informácie, strata záujmu,

čítanie SMS v mobile, „*Ked' mi na telefón prídu správy, tak to si prečítam. Čo je nové a tak...- Ked' napríklad niečo chcem zistiť, tak so dám na google alebo, čo si v skupine píšeme*“

Dôvody. ČITATELIA uvádzajú dôvody pre čítanie: zábavu, zážitok, ponaučenie, únik z reality, pokoj, niečo nové. Čitatelia sa vyjadrovali obsažne, chválili sa množstvom kníh, ktoré prečítali. Vyskytla sa aj kritika slovami dievčaťa: *Podľa mňa už v dnešnej dobe menej detí číta ako predtým, lebo technológia je väčšia a deti sú teraz radšej na mobiloch a tabletoch a čítačky a tak... deti dokonca porovnali zážitok z knihy a filmu: Napríklad ja teraz čítam Twilight sagu 1. diel, videla som aj film ale tá kniha je ešte lepšia, lebo je tam pridané viac pocitov, emócií. Pre zábavu – Máte taký pokoj, kl'ud, vžijete sa iba do tej knihy, okolie vás nezaujíma. NEČITATELIA ako dôvod uvádzajú: Aby som si mohol prečítať SMS správu. – Ked' máte voľný čas, tak aby ste ho mohli nejako využiť. – Aby sme sa vedeli súvisle, vyjadrovať. – Vzdelávanie. Nečíta lebo: Dlhý čas pri tom strávim a radšej idem vonka s kamarátmi.*

Kupovanie kníh a požičiavanie. ČITATELIA sa vyjadrujú o kupovaní alebo požičiavaní kníh racionálne, poznajú niekľko knižníc. uvádzajú: *Ja nechodím často do knižnice, ale občas tam idem, keď si potrebujem niečo požičať, lebo už nemám čo čítať. To sa často nestáva. Máme veľa kníh doma. Keďže ja čítam trochu viacej, tak by sa to neoplatilo kupovať, tak chodievam do knižnice. NEČITATELIA odpovedajú vyhýbavo: – My máme kníh plnú pivnicu. Ja čítam časopisy s vtipmi. Oco prečíta a ja potom čítam. Mama číta recepty.*

Skúsenosti s čítaním. ČITATELIA dokážu zdieľať osud hrdinov knihy, vedia si dopriať čítanie za odmenu po splnení povinností. Spájajú si čítanie s príjemnými chvíľami. *Ked' je dobrá kniha a vžijete sa do nej, to je ako keby ste boli v tom deji, je v hlave tá predstava ako sa to dialo ten dej. – A je to dobrý pocit a vlastne aj slovná zásoba sa nám rozvíja Ja idem do altánku a tam si čítam. Lebo vonka je také ticho ako na dedine Áno, to sa človek tak uvoľní. Negatívne skúsenosti spájajú so sklamaním, keď o knihu alebo čítanie prišli. Možno je nepríjemné, keď vás niekto vyruší a potom musíte zastať a nechať to tak. Ako mladšia som mala rada takú sériu kníh a potom neviem prečo ju prestali vydávať a tak som bola z toho smutná. NEČITATELIA neuviedli skoro žiadne zážitky a teda ich skúsenosti sú minimálne, . aj to len negatívne: Jeden chalan sa pocikal od smiechu. – Ja, keď čítam, tak sa zajakávam. Práve preto mám nepríjemnosti s čítaním.*

Knih ako darček, ktorý si dostal. ČITATELIA vedia kriticky posúdiť, akú knihu by chceli, sú radšej ak im rodičia dajú na výber. *Podľa toho aká je, lebo keď vyberú rodičia takú, ktorá vás vôbec nezaujíma.- Dakedy ma to sklame ale dakedy som rada, že mám ďalšiu knihu a ďalšie dobrodružstvo. Ja si každé Vianoce želám, že chcem knihu a potom ma to poteší. NEČITATELIA sa z knihy ako darčeka nepotešia, sú sklamaní. Niektorí knihu nikdy nedostali. Poteší ich skôr časopis s anekdotami, prípadne životopisy spevákov: Brat dostal a rozplakal sa z toho. Ja som ešte nedostal. – Ja som dostal, doteraz je v skrini.*

Teória o osobnostných črtách detského čitateľa. V detskom čitateľstve ako určitej charakteristike osobnosti sa dajú evidovať behaviorálne prejavy, emocionálne črty a kognitívne schopnosti. Tieto javy sú sčasti pozorovateľné, alebo o nich dokážu osoby vypovedať pri vhodne položených otázkach. ČITATELIA asociujú pojem s konkrétnym žánrom literatúry. Popisujú čítanie ako bežný a častý spôsob trávenia voľného času, majú túto činnosť v oblube, prináša im potešenie, zábavu, prekvapenie, očakávanie zážitku, tešia sa na knihu, príbeh, preferujú čítanie pre inými činnosťami. Rozlišujú cenu a význam kníh a možnosti požičať si ich. Prejavujú entuziazmus rozprávať o tom, čo čítali, pri pohotovo rozhovore sprostredkujú obsah. Skúsenosti ich

utvrďujú, že čítanie je zážitok, prežili s knihou príjemné chvíle. Knihu ako dar preferujú, ale radi si vyberajú, sklame ich, ak sa im nepáči, vedia hodnotiť. NEČITATELIA. Pri asociácii pojmu uvádzajú nudu, informácie, pragmatické a dôvodom je vzdelávanie, čítanie správ alebo kontakt so skupinou (zrejme facebook). Voľný čas sa im nespája s čítaním, považujú to za stratu času. Rodinné prostredie sa odráža v zbytočnosti kupovania kníh. Skúsenosti majú minimálne, skôr negatívne sojené s hlasným čítaním, nie pre vlastné potreby. Kniha ako dar je pre nich buď neznámy pojem, alebo sklamanie.

Učiteľské usudzovanie je však limitované školskými požiadavkami a úspešnosťou. Preto je vhodné učiteľom ponúknuť diagnostické nástroje na rozpoznávanie čitateľstva ako dôležitého determinantu učenia a vzdelávania.

Sociálny kontext čítania a čitateľstva. Aký je sociálny kontext čitateľa a nečitateľa? Ako sa líšia? K tejto výskumnej otázke sme položili žiakom 6 otázok, ktorými sme zisťovali odkiaľ čerpajú inšpiráciu a kto im vie poradiť, komu už knihu darovali, s kým zdieľajú zážitky a poznatky z prečítaného.

Inšpirácie a čitateľské rady. ČITATELIA sa rozhodujú a vyberajú v čitateľskej ponuke celkom samostatne, inšpirujú sa navzájom, medzi kamarátkami a priateľmi. Často čítajú všetko čo príde, inšpirujú sa aj ilustráciami, vymieňajú si skúsenosti na sociálnych skupinách. Často prijímajú rady od starších. – *Zvyčajne nikto, ale mám skúsenosti z čítania tých ostatných, tak viem akú knihu chcem.* – *Ja si sama vyberám, alebo potom krstná, tá sa v tom vyzná.* – *Ja ani neviem, čo si mám vybrať, tak vyberám podľa toho, aký to má obsah na prvej strane, či ma to zaujme alebo nie. Ja by som rada prečítala všetky žánre.* – *Ja mám také kamarátky, čo rady čítajú, tak mi povedia, že čo je dobré.* – *Aj na internete alebo na instagrame a intereste dávajú, že aké knihy ich bavili.* NEČITATELIA na túto otázku reagovali veľmi stručne: *Nikto. Kamaráti, Osoba, ktorú mám rád. Kamarátka. Otec. Zatiaľ nikto. Spolužiačka.*

Kniha ako darček, ktorý si daroval. ČITATELIA veľmi ochotne uvádzajú najmä rodičov, menej súrodencov. Radi uvádzajú aj dôvody a upresňujú že je dôležitý vhodný výber. *Ja by som moju maminu, ale ona rada číta také, napríklad o tele, o zdraví a tak.* – *Ja by som knihu darovala mojej sestre, lebo ona rada číta ale nemá čas a tak má knihu aj dva roky a ešte si ju nepozrela.* – *Buď mamine, alebo mám jednu spolužiačku, ktorá tiež rada číta.* – *Ja by som to daroval mamine, lebo ona veľmi rada číta a väčšinou večer si číta knižky o zdraví a o varení.* – *Ja by som rodičom, lebo oni si vždy nájdu čas a prečítajú si.* – *Ja bratovej neveste. Študuje ešte, tak rada číta, veľmi veľa.* NEČITATELIA nie sú takí zdieľni, a evidentne pre nich kniha neznamena vhodný dar. *Sestre alebo kamarátke požičiam knihu, ktorú som dostala. Inak nekupujem knihy.* – *Ja by som potešil maminu, ale radšej jej kúpim kvety, tým ju viac poteším.*

Rozhovory o prečítanom. ČITATELIA sa o prečítanom rozprávajú so súrodencami, mamou, starkou a s rovesníkmi zväčša intergendrovo. Uvádzajú nielen partnerov, ale aj typ o rady, ktorú od nich dostali. – *Bratranec mi požičal knihu, že si ju mám prečítať.* – *Najlepšia kamarátka mi povedala, ako ju baví kniha.* – *Mne rodičia. Keď boli mladí, čo čítali, takú staršiu knihu, že či si to nechcem prečítať, že je to dobré, že ich to zaujímalo.* – *So starkou.* NEČITATELIA sa nerozprávajú o knihách s členmi rodiny, niektorí uviedli iných partnerov. Učiteľ figuruje ako podnecovateľ – *Internet.* – *Ja sa nerozprávam s rodinou, lebo rodina knihy moc nemusí.* – *Pani v knižnici čo tam robí, tak mi vie veľmi dobre poradiť knižky. S ňou sa porozprávam, aká nová je, alebo akú by si vybrala ona.* – *S nikým, nechám si to pre seba.* – *V škole to povieme pani učiteľke.*

Význam čítania pre ľudí podľa detských výpovedí. ČITATELIA uvádzajú ako hlavný význam zábavu, relax, ale aj zlepšenie pamäte, upevnenie ortografie, zlepšenie sa v písaní textov. – *Aby sme sa vedeli vyjadrovať odbornejšie.* – *Zábava.* – *Mne knihy pomohli*

napríklad aj keď píšeme sloh, tak mi rozšírili slovnú zásobu a viem sa lepšie vyjadrovať. – Keď čítame, tak sa nám zlepšuje pamäť. – Keď vidíme tie slová, tak môžeme zlepšovať aj gramatiku. NEČITATELIA sa k významu čítania vyjadrovali stroho. Vidia význam čítania v získavaní informácií, zapamätávaní, rozvíjaní slovnej zásoby, teda najmä pragmatický zmysel. – *Na vzdelávanie, aby sme nezabudli mnoho vecí. – Keď sú noviny, tak dozvedieť sa niečo nové. – Na slovnú zásobu.*

Prečo píše podľa detí spisovateľ. ČITATELIA si myslia, že spisovateľ mieni ľudí potešiť, zabaviť, podeliť sa o svoje zážitky pocity, myšlienky. *Ich pohľad má silný sociálny náboj. – Potešiť nejakých čitateľov, aby ich tá kniha zabavila. – Možno vyjadriť svoje pocity, svoje myšlienky, alebo napríklad nejaký príbeh, ktorý sa mu stal. Podeliť sa o tom s ľuďmi. – Chcel by doviest' ďalších ľudí k čítaniu.* NEČITATELIA si myslia že spisovateľ robí radosť sebe, baví ho vymýšľať. Nevidia v práci spisovateľa sociálne zdieľanie, len sebarealizáciu. – *Baví ho to. – Môže písať svoje skúsenosti. – Že ho to nejako naplňa, že ho baví nejaké príbehy vymýšľať, alebo tiež ako už povedali nejaké skúsenosti odovzdať.*

Teória o sociálnom kontexte čítania a čitateľstva. Sociálny kontext je dôležitou súčasťou utvárania čitateľstva, znamená zdieľanie, výmenu informácií, radosť z darovania a kontakt s inými odborníkmi, ale aj deťmi. Na základe analýzy sme vytvorili kategórie podľa typu vedenia: podnecovanie, prikazovanie, zdieľanie. Medzi čitateľmi a nečitateľmi je charakteristický rozdiel v tom, že ČITATELIA vzájomne zdieľajú, radia si, inšpirujú sa, odporúčajú. Sociálne zdieľanie čitateľov je najviac previazané na rovesníkov a starších priateľov, ale aj na rodičov a rodinných príslušníkov. Učitelia ako poradcovia vôbec nefigurujú, čo nie je lichotivé. Knihu si deti nielen radi vyberajú ale aj darujú blízkym. Čítanie nespájajú len so vzdelávaním, ale aj s relaxom a zábavou. Význam čítania vidia všestranne – pre zábavu, aj pre sebazdokonalenie. NEČITATELIA zážitok zdieľania nespomínajú, čo sa dá zdôvodniť absenciou zážitku, teda absenciou predmetu zdieľania. Väčšinou neuvádzajú nikoho, kto by pre výber kníh inšpiroval. V rodine sa o knihe a prečítanom texte nerozprávajú, knihy sa v rodine považujú za nepodstatné, zbytočné. Potrebu čítania spájajú so vzdelávaním a nutnosťou. Darovanie knihy je pre nich výnimočné. Význam čítania stručne spájajú najmä so vzdelávaním a získavaním informácií. Čitateľa sa líšia od nečitateľov najmä v pohľade na prácu spisovateľa. Čitateľa zdôrazňujú zdieľanie spisovateľa s verejnosťou, nečitateľa tento sociálny rozmer nevnímajú.

Preferované obsahy, žánre a formáty. Aké obsahy a formáty textu preferuje čitateľ a nečitateľ? K tejto výskumnej otázke sme položili štyri otázky, ktorými sme zisťovali, o akých knihách, časopisoch sa rozprávajú, o čom radi čítajú, čo momentálne čítajú, aký časopis majú obľúbený a čo by si vybrali v obchode s knihami.

Knihy, o ktorých sa s inými rozprávaš a rád ich čítaš. ČITATELIA majú radi rôzne literárne žánre a aj sa o nich rozprávajú. – *Ja radšej čítam staršie rozprávky. – Dobrodružné knihy a také bájne knihy odtrhnuté od reality. – Ja si kupujem detektívky. – Fantasy. – Dobrodružnú literatúru alebo sci-fi.* Zaujímavé je, že často volia knihy pre vyššiu vekovú kategóriu čitateľov. – *Ja som teraz žiadnu nenašiel, tak ja mám u starých rodičov, celkom majú detektívky radi, tak od nich si požičiam nejaké. No čítal som napríklad od J. Fleminga. – To bolo o 14 ročnom chlapcovi a nechcete vedieť, čo tam bolo.* NEČITATELIA sa o prečítanom nerozprávajú. Čítajú z internetu kvôli domácim úlohám alebo si vyberajú krátke texty, vtipy, anekdoty. – *Ja som si našiel pár vtipov na internete. Mali sme si (do školy) nájsť básničku, ale ja som vravel vtipy.*

Knihy a časopisy, ktoré momentálne čítaš. ČITATELIA čítajú rozprávky, fantasy, dobrodružné romány, knihy pre dospelých, knihy pre tínedžerov. – *Ja čítam také, ako jedno dievča má trinásť rokov a má narodeniny. Volá sa to za trest trinásťročná. – Ja mám*

rada, keď sú o upíroch, dobrodružné. NEČITATELIA sa k tejto otázke zväčša nevyjadrili. Niektorí žiaci, ktorých učiteľky zaradili do skupiny preukázali, že sú čitatelia. Vyberajú si ale väčšinou knihy pre starších čitateľov, o ktorých sa v škole na vyučovaní určite nerozprávajú. – *Ja mám od Jozefa Kariku Trhlinu rozčítanú. Mňa to baví od neho, lebo vie dobre písať.* – *V edícii Stopy: Červený pirát – dobrodružné.* – *Ja mám rozčítaný tréning väzňa, to je také na cvičenie.* – *Mikuláš Černák (životopis odsúdeného vraha).*

Obľúbený časopis. Čitatelia aj nečitelia spomínajú podobné tituly časopisov. Líšia sa však v tom, ako s časopismi zaobchádzajú a čo z obsahu spomínajú. ČITATELIA si ich odkladajú, zbierajú ich, čítajú o móde, a o knihách, recenzie a odporúčania. NEČITATELIA zväčša spomínajú len vtipy.

Výber v kníhkupectve bez obmedzení. Zaujíma bolo už to, ako sa čítajúce deti obsažne vyjadrovali na rozdiel od nečitateľov. ČITATELIA na otázku reagovali množstvom nápadov a túžob. Uvádžali anglické verzie, alebo nasledujúce diely už známych kníh, alebo celé série. Podľa žánru: romány, poviedky a náučné. Majú záujem o dobrodružné, krimi aj klasické rozprávky, no zdôrazňujú, aby boli knihy rozsiahle s veľkým počtom strán. Vyjadrovali konkrétnu predstavu: – *Celá knižnica.* – *Asi by som si išla pozrieť mládež, romantiku a to by som zobrala.* – *Ja napríklad také poučné do života.* NEČITATELIA neprejavili záujem, alebo nekonkrétne uviedli: *nejakú knihu.* Pokúsili sa aj o vtipkovanie: *Predavačku,* – *Kasu,* – *Nič – Nejakú knihu.*

Teória o preferovaných žánroch, formátoch a obsahu čítaného detmi. ČITATELIA sú vo výbere žánrov aj obsahov veľmi rôznorodí. Evidujeme gender rozdiely, no aj dievčatá preferujú krimi, sci-fi a fantasy popri tradičných romantických románoch. Obsah literatúry zväčša prevyšuje ich vek, preferujú knihy pre dospelých. Z hľadiska žánru ide najmä o epické prozaické diela, vyskytuje sa aj náučná literatúra. Poézia sa vôbec nevyskytuje. Absolútne preferujú klasický formát, teda printové knihy. Majú radi rozsiahly dlhší text. NEČITATELIA hovoria o prečítanom celkom stručne, ale viac spomínajú texty z internetu, no najmä zábavné, alebo texty pre školské účely. Preferujú krátke texty. Keď nemusia, nečítajú.

Záver a odporúčania. Z uvedených výsledkov rozhovorov sme vyvodili niekoľko grounded theories:

1. Učitelia nedokážu spoľahlivo identifikovať čitateľov medzi žiakmi, pretože nedostatočne využívajú sociálny kontext, ktorý čitateľstvo poskytuje. Nepoznajú rôznorodé charakteristické črty detského čitateľa a jeho čitateľské preferencie. Nevyužívajú vhodnú formu podnecovania k čítaniu, ich intervencie majú podobu školských zadaní.

2. Nečitelia čítajú texty, o ktorých sa vo výučbe nerozpráva. Učiteľ nevie voliť vhodné obsahy, žánre a formáty pre žiakov podľa stupňa čitateľstva.

3. V čitateľských preferenciách čitatelia preferujú dobrodružné knihy, detektívky, dievčenské romány, fantasy príbehy a náučné texty v printových formátoch. Nečitelia čítajú najmä texty z internetu kvôli domácim úlohám, SMS správy, vtipy a knihy o počítačoch.

4. Ukázalo sa, že obe skupiny žiakov čítajú texty, ktoré dospelí nepovažujú za typické pre ich vek. Z toho vyplývajú dve výzvy: Učitelia majú pri výbere rešpektovať čitateľský záujem žiakov a nečitateľom poskytovať príležitosti emocionálneho zážitku a sociálneho zdieľania s čítaním.

5. Aktualizovať a modernizovať literárnu ponuku pre deti a mládež a využívať rôzne formy jej prístupnosti vo formálnom aj neformálnom čitateľstve a už od predškolského veku podporovať záujem o čítanie a vzťah ku knihám v podobe jasne formulovaných cieľov [9].

References:

1. Rusňák, R., Andričíková, M. & Pršová, E. 2011. Integrované vyučovanie slovenského jazyka a literatúry na primárnom stupni školy. In *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie* (Liptáková eds.), pp. 458–496 Prešov/Slovakia: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2011.
2. Hrašková, M. 2015 *Práca s textom v literárnej komunikácii (s využitím vybraných moderných vyučovacích metód a aktivizujúcich otázok v čítaní s porozumením)*. Nitra/Slovakia : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2015.
3. Rideout, V. J. 2014. *Children, Teens and Reading: A Common Sense Media Research Brief*, Common Sense Media, 2014. [online]. [cit. 2018-04-25]. Dostupné z internetu: <<http://www.iserotope.com/wp-content/uploads/2014/05/csm-children-teens-and-reading-2014.pdf>>.
4. Rideout, V.J., Foehr, U.G. & Roberts, V. 2010. *Generation M: Media in the lives of 8- to 18-year-olds*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.
5. *Leseerziehung in Europa: Kontexte, politische Maßnahmen und Praktiken*. Brüssel: Exekutivagentur Bildung, Audiovisuelles und Kultur, 2011.
6. Renuga, M. & Kanchana Mala, B. 2015. Students' Perceptions of Themselves as Readers and the Concept of Reading. *New Educational Review*, vol. 41, no. 3, pp.86–97.
7. Levy, R. *Young children reading*. University of Sheffield/UK: Sage Publishing, 2011.
8. Chirlesan, G., Chirlesan, D. 2017. Web 2.0 technologies for reading promotion: findings from research and achievements in Romania" In *Proceedings include at ICERI 2017conference*, p.p 7129– 7137 Sevilla/Spain : IATED, 2017.
9. Gabzdyl J. 2014. Cel jako kategoria oceny efektywności kształcenia wczesnoszkolnego. In Diušková, A. Kasáčová, B. a kol. *Reflexia a hodnotenie v primárnom vzdelávaní*. Banská Bystrica : Belianum, 2014. s. 213-251.

Pondelíková Renáta,

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarnej kultúry, Slovenská republika
PaedDr., PhD. / Assistant professor
renata.pondelikova@umb.sk*

Lipárová Lenka,

*Matej Bel University Banská Bystrica, Faculty of Education, The Department of Art education, Slovak Republic
Mgr., PhD. / Assistant professor
lenka.liparova@umb.sk*

УДК 159.922.8:37.047

PEDAGOGICKÉ ASPEKTY VÝTVARNÉHO NADANIA ŽIAKOV²

V príspevku sa zamýšľame nad potrebou rozvíjania výtvarného nadania a vizuálneho myslenia v súvislosti s vizuálnou gramotnosťou. Naznačíme možnosti nazerania na problematiku skúmania výtvarného nadania detí. Chceli by sme tým poukázať na potrebu podpory nadania detí a to už na prvých stupňoch vzdelávania. Poukazujeme na vhodnosť využívania dlhodobých projektov pri podpore výtvarného nadania detí na prvom stupni.

Kľúčové slová: Výtvarné nadanie. Vizuálna gramotnosť. Predstavivosť. Podpora nadaných. Kooperácia.

---

² Text vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0179/17 Výskum identifikátorov výtvarného nadania a talentu detí a mládeže.